

Kütüphaneciliğin Teknik Boyutu ile Düşünsel Boyutu Üzerine Bir Tartışma

Discussion About Technical Dimension and Intellectual Dimension of Librarianship

Aytaç Kayadevir*

Öz

Amacın yalnızca tartışmak olduğu bu yazıda, bilimsel bir disiplin olarak kütüphaneciliğin iki boyutu olan teknik boyut ile düşünsel boyut üzerinde durularak, teknik boyuta gereğinden fazla önem verilirken düşünsel boyutun pek çok sefer göz ardı edilmesinden duyulan rahatsızlık dile getirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: kütüphaneciliğin teknik boyutu, kütüphaneciliğin düşünsel boyutu, kütüphanecilik

Abstract

This article, whose sole aim is exchange of ideas, discusses the technical and intellectual dimensions of librarianship as an academic discipline and expresses the disturbance felt due to the fact that the technical dimension is overemphasized while the intellectual dimension is ignored most of the time.

Keywords: technical dimension of librarianship, intellectual dimension of librarianship, librarianship

Bu yazı, bir eksikliğin yahut bütünüyle bir yokluğun eleştirisidir; fakat yetkin bir çalışma değildir. Klasik tarzda ele alınan ve yazılan makaleler gibi, çözüm önerileri getirip, doyurucu cevaplar vermek ve oradan da bir sonuca bağlanmak amacı güdülmemektedir. Bir şeyi, bir olguyu, bir durumu; açıklamak, aktarmak, okuyacak olanları bilgilendirmek gayeleri taşımamaktadır, dolayısıyla belli bir iddiası da bulunmamaktadır. Yapmak istediği şey, eleştirmek, bunu yaparken tartışmak, tartışmayı sağlamak, nokta ile sonlanmamak, bunun yerine üç nokta ile yarıda kesilmek, kanıtlar ileri sürmektense sadece fikirler ileri sürüp eleştirilmeye açık olmak, bu anlamda kaynakçası bol bir makale olup daha çok bir kesyap çalışmasına benzememek, kendi halinde bir deneme yahut sadece bir yazı ortaya çıkartmış olmaktır. Yazının bir gayesi varsa, bu gaye sadece böyle bir şey olabilir.

Yazıda tartışılacak olan konu, dünyanın en eski mesleklerinden biri olan ve on dokuzuncu yüzyılda, diğer bilim dallarında da hemen hemen eş zamanlı olarak kendini bir bilimsel disiplin olarak ortaya koyarak kuramsal temellerini oluşturmaya başlayan (Toplu, 2010, s. 656) kütüphanecilik gibi önemli bir mesleği ifa eden yahut akamedisyenliğini yapan, dolayısıyla bunun eğitimini almış kişilerin, yani kütüphanecilerin, kütüphaneciliğin sadece bir boyutu olan teknik yahut kılışsal boyutuna gereğinden fazla saplanıp kalmış olması ve bu saplanıp kalmaya koşut olarak, diğer bir boyutu olan düşünsel boyutunun ya hiç önemsenmemesi yahut da kadük kalması sonucunun doğmuş olmasıdır.

* Kütüphaneci, İstanbul Teknik Üniversitesi Mustafa İnan Kütüphanesi. e-posta: aytac_kayadevir@hotmail.com

Daha başka ve kısa bir ifadeyle, yazıda, kütüphaneciliği salt teknik bir disipline indirgenmesinden duyulan rahatsızlık belirtilerek, düşünsel boyutunun da dikkate alınmasının önemi üzerinde durulacaktır.

Kütüphaneciliğin teknik boyutu ile düşünsel boyutu denildiğinde, böyle bir ikileşimden yahut ikileşim yanılmasıyla bahsedildiğinde, bu bizi doğrudan doğruya uygulama-kuram ilişkisi tartışmasına götürmekte, hiç değilse böyle bir tartışmaya kapı aralamaktadır. Uygulama ile kuram arasındaki ilişkisi, tek bir bütünün parçaları olması ilişkisi midir yoksa ikisi arasında sahiden de bir ikileşim var mıdır? Yapılacak ayırım yöntemsel bir ayırım olup, ilişki de simbiyotik midir yoksa organik bir ayırımla sorunu çözüp, ikisi arasında geçişkenliğin olmadığını iddia edebilir miyiz? Böyle bir tartışmaya, daha doğrusu özellikle böyle bir tartışmaya, bu satırlar dâhilinde çok zorunlu olmadıkça yer vermeyeceğim. Bunun sebebi, tartışmanın yıllardır zaten sürüyor olmasından, aynı zamanda, aslında büyük oranda çözümünün de ortaya serilmiş olmasından ve başka bir sebep olarak da, Toplu (2010)'nun fakat özellikle de Alkan (2010)'ın böyle bir tartışmaya dair, doğrudan kütüphaneciliği de içine alan makaleler kaleme almış olmalarındandır. Bu makaleleri salık vermeyi bu noktada yeterli görmekteyim.

Öncelikle kütüphanecilik dendiğinde bundan ne anlamamız gerektiği üzerinde ortaklaşmamız gerekmektedir. Böyle bir anlaşmaya varmak, standart tanımlar olmadığından kolay olmayabilir; fakat ortak olarak kabul edilen bazı noktalardan hareketle bir takım ifadelerle varabilmek yine de mümkündür. Kütüphaneler, en genel tabirle; bilginin toplandığı, derlendiği, düzene konulup sınıflandırıldığı ve kullanıcılara sunulduğu yerdir, bir fiziksel mekândır. Kütüphanecilik de, söylenenleri bir süreç olarak kabul edersek, bu sürecin olması gerektiği gibi gerçekleşmesini sağlayan bir meslektir, ilkeler bütünüdür, dahası bilimsel bir disiplindir. Demek ki, kütüphaneler, öncelikle bir bilgi kaynağına gereksinim duymakta, o bilgi kaynağını toplamakta, derlemekte, sınıflayıp düzene koymakta ve kullanıcılara sunmaktadır. Gerçi günümüzde, bilgi kaynağı dediğimizde, eskisi gibi sadece basılı kaynaklar anlaşılmamaktadır ve bununla eş zamanlı olarak gelişip serpilerek bir durum olarak da, kütüphaneler dediğimizde sadece fiziksel mekânlar anlaşılmamaktadır. Bu anlamda, tanımlarda yahut ifadelerde bir değişikliğe de gidilmekte, kütüphanelerin geleceği tartışma konusu olmaktadır. Ne var ki kütüphanelerin geleceği, konudan bağımsız değilse bile, daha özelleşmiş bir çalışmanın konusu olabileceğinden ve olması da gerektiğinden, benim bu hususu burada tartışma gibi bir niyetim yok. Fakat yine de şu söylenebilir: Kütüphaneciler, hiçbir zaman tam anlamıyla mesleğin düşünsel boyutu ile ilgilenmediler gerçi; ama teknolojinin bunca hızlı ilerlemesi karşısında, zaman zaman teknolojiye tapınma derecesine dahi varabilen, teknolojinin peşinden koşma, dolayısıyla teknik boyuta daha da fazla saplanma, tam da tartışmasına girmeyi düşünmediğim süreçle at başı giden bir durumdur. Ama asıl önemli olan ve şimdilik söylenmesi yeterli olan, tekniğe saplanmanın derecesi farklı zamanlarda farklı boyutlarda olsa bile, bunun tüm zamanlar için geçerli olduğunu, yani “tarih-dışı” olduğunu, Alkan (2010)'ın ve Toplu (2010)'nun makalelerine bakarak çıkarılabileceğimizdir. Şimdilik bunu bir kenarda bırakıp bizi asıl ilgilendirene tekrar dönersek, kütüphaneciliğin sözü edilen süreçleri olması gerektiği gibi yerine getirebilmesi için bir dizi işlemi gereksindiği ve bu bir dizi işlemin de teknik bir işleyişi imlediği kolayca görülebilecektir. İster basılı olsun, ister elektronik ortamda olsun, kütüphaneye sağlanan bir kaynağın, işlenip kullanıcıya sunulmaya hazır hale getirilmesi teknik bilginin hayata geçirildiği, bir başka deyişle, doğrudan doğruya uygulamanın ön planda olduğu bir işleyişi koşullamaktadır. Bir kaynağın erişime hazır hale getirilmesinde, gerçi ilgili kütüphanecinin entelektüel yetisi de işin içine karışmaktadır ama, salt düşünsel faaliyetin pek bir anlamı yoktur. Böyle bakıldığında, kütüphaneciliğin uygulama yönünün, burada daha sık kullanmayı tercih ettiğim haliyle teknik boyutunun, önemsiz sayılamayacak derecede mesleğin bir parçası olduğu ortaya çıkmaktadır. Alkan (2010, s. 608) da makalesinde, farklı yazarlardan da faydalanarak, kütüphanecinin felsefi düşünme etkinliğinin uygulamaya dönük olmasının daha uygun olduğu yönündeki görüşün genel olarak kabul edildiğini belirtmektedir.¹ Bunu, bazı rezervler konulmak suretiyle, kütüphanecilik mesleğini ilgilendiren bir belit olarak kabul edebiliriz. Belit olmasını sağlayan şey, uygulamaya dönük yönünün bir şekilde eksikliğini, bir disiplin olarak kütüphaneciliğin işlevsiz kalması ile eş anlamlı olacağı, mesleğin kendini gerçekleştirme bağlamında, başarısız olması

¹ Çakın (1982, s.156) da makalesinde kütüphanecilik için “Uygulama yanı ağır basan, biçimsel bir teknik bilim olarak ortaya çıkan ve gelişen” şeklinde bir ifade kullanmaktadır.

sonucunu doğuracağı gerçeğidir. Ancak, böyle bir durumun kabul edilmesine koyulan rezervler, meselenin irdelenmesinde can alıcı bir konumda durmaktadır. Kütüphanecilik, üzerine düşen toplumsal görevleri yerine getirebilmek için teknik boyutunu göz ardı etmemeli, gerektiğinde gözden geçirmeli ve işleyişin kusursuza yakın bir şekilde gerçekleşebilmesi için yeniden gözden geçirmelidir; fakat olması gereken bu kadardır, daha fazlası değil! Kütüphaneciliğin, salt teknik boyuttan ibaret olduğunu düşünmek yahut bu düşünceden fazlasıyla beslenip teknik boyuta gerektiğinden fazla önem vererek ona saplanmak, mesleğin ne yapmak istediğini ve toplumsal dokunun neresinde durduğunu görememekle aynı anlama geldiğini burada vurgulamak zorunluluğu vardır. Teknik boyutun, düşünsel çabadansa, daha öncelikli olarak pragmatik bir amacı gereksindiği, bunun da düşünsel faaliyeti giderek arka plana iteceği ve öyle de olduğu, sanırım, günümüzdeki ve geçmişteki deneyimlerden kolayca anlaşılmaktadır. Gerçi pragmatik bir amaca yönelmenin de eninde sonunda bazı kuramsal/teorik öncüllere yaslanması gerektiği belirtilebilir. Buradan da Alkan (2010, s. 608)'ın işaret ettiği uygulamaya dönük bir felsefi yaklaşıma varabiliriz. Ama Alkan'ın bahsettiği felsefi yaklaşımın, gerçek anlamda bir düşünsel çabayı değil de, pragmatik kaygıların sınırladığı, bir an önce somuta geçirme telaşı içinde bulunan kısıtlı bir düşünsel etkinliği yeterli gördüğü söylenebilir. Böyle bir etkinlik de, daha geniş perspektiften bakabilme ve daha özgür düşünebilme anlamında sorunludur, eksiklidir. Nitekim Alkan (2010, s. 608) da devamında, salt uygulamaya dönük felsefenin büsbütün kabul edilemeyeceğini, uygulamaya dönük olmaksızın da herhangi bir şey üzerinde düşünülebileceğini, felsefi yanıtlar getirilebileceğini belirtmektedir. Çünkü böyle bir kabulleniş düşünsel faaliyeti ciddi anlamda kötürümleştirebilecek güçtedir ve bundan kaçınılması da zordur. Teknik boyut ne kadar düşünsel çabayı gerektirse bile, bu her zaman asgari düzeyde kalacak, somut gerçeklikten bağımsız koparamadığı oranda eksikli olacak, var olan verili durumların ötesine geçemeyeceğinden de yaratıcılığını giderek büsbütün kaybedecektir. Aslında en önemli noktalardan biri de tam olarak budur: Verili durumların ötesini görememek, sınırlar içinde kalıplaşmış şeyler üretmek! Aynı anlama gelmek üzere, temcit pilavını sürekli önümüze sürmek!

Bu nokta son derece önemli olduğundan tekrar geri dönülecektir, ancak bazı noktaların açıkça ortaya koyulması gereksinimi olduğundan, öncelikle bunun yapılması gerekmektedir: Düşünsel boyut derken kastedilenin ne olduğu?

Düşünsel faaliyet, düşünsel edim, düşünsellik şeklinde de ifade edebileceğimiz düşünsel boyut, bir yanı sıra felsefi düşüncüyü yahut felsefi düşünmeyi de içine almaktadır. Ancak ben, düşünsel boyut derken, Alkan (2010)'ın veya Toplu (2010)'un makalelerinde ele aldıkları tarzda, salt felsefi düşünmeyi anlamıyorum, sadece bununla sınırlandırmıyorum. Böyle bir sınırlandırmanın veya ismini böyle koymanın, bazı çekingenlikleri de beraberinde getireceğini düşünüyorum. Üstelik özellikle felsefi düşünme ile öyle ya da böyle hiç ilişkisi olmayan meslek elemanları için oldukça anlamsız ve ürkütücü olabileceği bile söylenebilir. Dolayısıyla diyebilirim ki, eğer bir derecelendirme yapmak durumunda olsaydık, düşünsel boyut içerisinde felsefi düşüncüyü, diğerlerine nazaran en üst seviye olarak ele alır ve bu üst seviyenin altına da, yine düşünsel boyuta dâhil olan, ama illa ki felsefi olmayan şeyleri yerleştirebilirdik. Benim daha ziyade üzerinde durduğum nokta, tam da bu alt seviyelerde kalan, ama mutlak surette, kılışsal ihtiyaçlara cevap amacını gütmeyen, salt kendinde bir düşünce üretimi olan bir düşünsel boyuttur. Yani burada ön planda olan, felsefi bir içerikte olsun olmasın, kılışsal boyutu bütünüyle veya geçici olarak göz ardı ederek, dolayısıyla düşünsel boyutun mutlak olmayan ama varsayılan sınırları içerisinde kalarak, somutluktansa soyutluk âleminde gezinmek, buradan fikirler çıkarmak, üretmektir. Bunu daha açık ifade etmem gerekirse, benim düşünsel boyuttan anladığım şey; teknik süreçlerle ilgili bir sorunu çözmeye yönelik olmayan veya teknik süreçlerle ilgili içe dönük anlatımlar içermeyen, gerçeklikte var olması zorunlu olmayan bir mesele üzerine bazı fikirler öne süren yahut mevcut bir durumu değişik bir bakış açısını kullanarak eleştiren, somut şeylerin dünyasında olmak zorunda olmadan, soyut şeylerin üzerinde durabilen, çeşitli tasarımlar (ki buna ütöpik şeyler de dahildir), tasavvurlar içerebilen, salt kütüphaneciliğin sınırları içerisinde hapsolmeden daha geniş perspektiften bakabilen, kütüphanelerin toplumsal boyutunun ve toplumla birlikte devindiğinin akılda tutulup ön planda ele alındığı, bir sorun ortaya koyup o sorunu çözmek çabası içerisinde girmek zorunda olmayan, yani öneri yahut çözüm odaklı değil, salt düşünsellik odaklı olan, pekala düşünce deneyleri diyebileceğimiz üretimlerdir. Bunu daha da genişletmek mümkündür; fakat sanıyorum ki söylenmek istenileni anlatmak için yeterlidir.

Aslında, bu kadar şey söylemeden, sadece şöyle de belirtilebilir: Düşüncenin amaç olduğu, başka şeylerin tali önemde kaldığı bir zihinsel faaliyet.

Yukarıda kütüphaneciliğin teknik bir boyutunun olduğunu ve olmak zorunda olduğunu ve bunu bir belit olarak kabul edebileceğimizi söyledim. Pekiyi, düşünsel boyutu için de aynı şey söylenebilir mi? Hem bu soruya bir cevap verebilmek hem de – düşünsel boyuttan ne anladığımı ifade etmiş olsam dahi – söylenenlerin altını doldurabilmek için meseleyi biraz daha açılmamanın faydalı olabileceğini sanıyorum.

Teknik boyut dediğimizde, bundan mesleğin iç örgütlenmesi ve iç işleyişi ile ilgili kısımları anlıyoruz. Oysa düşünsel boyut dediğimizde, kütüphanelerin toplumsal kurum olmalarından, gerçekte toplumla birlikte devinen ve mutlak surette toplumsal dokunun bir parçası olmasından gelen bir boyutu, buradan kaynaklanan bir boyutu anlamamız gerekmektedir. Böylesi bir boyut, içe dönük değil, doğrudan doğruya kütüphanelerin dışarıyla olan ilişkisine işaret etmekte, salt kütüphaneci olanları değil, kütüphaneci olmayanları da ilgilendirmektedir. Dolayısıyla, bu da bir belit olarak kabul edilmelidir ve edilmek zorunluluğu vardır: Kütüphaneler toplumsal bir kurumdur! Ancak kütüphaneler toplumsal bir kurumdur dediğimizde bundan ne anlamak gerekmektedir? Soysal (2005, s. 228) kütüphane kültüründen bahsederken, böyle bir kültürün, kütüphanelerin kendine özgü iç dinamikleri ile bireysel ve toplumsal olanın karşılıklı ilişkisi olduğunu belirtiyor. Burada hem kütüphanelerin iç dinamikleri yahut da içkin özelliklerinin sözü ediliyor hem de bireysel ve toplumsal olanla ilişkisi ifade ediliyor. Bireyselden ziyade toplumsal olanla ilişkisi kütüphanelerin belirleyici bir özelliğidir; ne ki kütüphanelerin toplumsal olanla yahut toplumla ilişkisinin sırf topluma hizmet vermesinden kaynaklanmadığını belirtmek gerekiyor. Yani kütüphaneler toplumsal bir kurumdur, derken kastedilen, kütüphanelerin, başka diğer kurumlar gibi topluma hizmet vermesi değildir sadece. Elbette bu yanı da önemlidir ve kayda değerdir; bununla birlikte asıl önemli olanın, Soysal (2005, s. 228)'ın ifade ettiği iç dinamikler, benimse içkin özellikler dediğim şeyde yattığını söyleyebiliriz.

Biraz daha somutlaştırsak; kütüphanelerin içinde barındırdığı gizilgüçler, aslında verili durumların, başka deyişle verili toplumsal formasyonun sınırlarını aşacak içerimlere sahiptir. Böylesi bir durum da bizlere olağanüstü derece düşünsel etkinlik, düşünsel boyut alanı açmaktadır. Örneğin kütüphanelerin bütünüyle demokratik bir yapıyı yansıtmayı, başlı başına, günümüzdeki demokrasinin ne denli çarpık uygulamalara sahne olduğu dikkate alındığında, önemlidir. Düşünce özgürlüğünün, sağladıkları mekânlar bağlamında, en esaslı savunucuları yine kütüphanelerdir ki zaten bu doğrudan doğruya demokratik bir anlayışla da ilgilidir, olmazsa olmazdır. Ama bu öteye geçmenin başka unsurları da vardır ve çok daha çarpıcıdır: Kütüphanelerin; eşitlik, adil kullanım, paylaşım ve kesinlikle ortak mülkiyet anlayışının uygulandığı yerler olması. Bunun bu denli çarpıcı olması, bugünkü anlamda kütüphanelerin, kapitalizmin serpilip geliştiği döneme denk düşmesine rağmen, kapitalizmin vaat edebileceğinden çok daha ötesinde, ancak başka bir toplumsal yapının vaat edebileceği türden, hatta doğrudan doğruya böyle bir toplumsal yapının ilkelerine içkin olmasındandır. Sözü edilen toplumsal yapının isminin ne olacağı burada çok önemli değildir; ortaklaşmacı toplum (Fromm, 1982, s. 308), insancıl toplum, sosyalist toplum gibi ifadeler bir bakıma aynı şeyleri ifade etmektedir. Önemli olan, bugünkünden daha ileri ve daha insancıl bir toplumu işaret ediyor olmasıdır. Tabii, burada kastedilen kütüphanelerin, daha ziyade halk kütüphaneleri oldukları belirtilmelidir; zira diğer türdeki kütüphaneler, yapıları ve ilkeleri gereği, hizmet alanını kısıtlamakta, bu da söz gelimi, kitapların herkesin ortak mülkiyeti olması ilkesini eksikli bırakmaktadır. Belki diğer türdeki kütüphanelerin, hizmet alanı dikkate alındığında, mikro-ölçekte ortak mülkiyeti içerdiği söylenebilir. Halk kütüphaneleri ise makro-ölçekte böyledirler. Dolayısıyla bu anlamdaki kütüphaneler, daha doğrusu kütüphanecilik disiplini, barındırdığı gizilgüçler itibarıyla, verili toplumsal formasyonu aşmıştır; oysa kütüphaneler, son tahlilde, hâlâ verili toplumsal formasyonun birer kurumudurlar. Bu, aslında muazzam bir çelişkidir ve bu çelişki, başka şeylerin de yanında, bizlere düşünsel boyuta dair ziyadesiyle ipuçları vermektedir.

Gelgelelim kütüphanelerin kendileri, bir kurumsal yapı olarak kendileri, ideal anlamda verili toplumsal formasyonu aştıkları halde, bu mesleği ifa eden kütüphaneciler bu yetkinliğe erişememiş, verili kalıpları kıramamış, verili olanın ötesini görememiş, teknolojinin belirleyiciliğine hapsolmuş ve genel geçer fikirlerle yoğrulmuşlardır. Yukarıda tekrar döneceğimi ifade ettiğim temcit pilavı eğrilemesi de burada anlamlı olmaktadır.

Mesleğin yürütücüsü kütüphaneciler verili olanın ötesini görmek bir yana, mevcut toplumsal ilişkiler üzerine de yahut kütüphanelerin toplumsal dokudaki mevcut durumuna değgin de pek düşünüyor sayılmazlar. Elbette bunun hiç yapılmadığını söyleyecek kadar ileri gitmeyeceğim. İsmi belirtmeyi gerekli görmediğim bazı değerli çalışmalar yapılmıştır ve bundan sonra da yapılacağı düşünülebilir. Ne var ki günümüze değin olan sürede mesleğin düşünsel boyutu ile ilgilenen yazıların niceliksel olarak yetersiz kaldığı son derece açıktır. Tabii böyle bir durumun önemli sonuçları da olmaktadır. Örneğin Yılmaz (1998, s. 348), felsefe yapmayan beynin cilasız kalacağından, cilasız kalan beynin de paslanıp ağ bağlayacağından ve asıl örümcek kafalılığın da felsefe yapmayarak beyni durağanlaştırmak olduğunu, biraz sert bir üslupla da olsa belirtmiştir. Yılmaz'ın haklı olduğunu söylemeye gerek bile yok; bununla birlikte, felsefe yapmak derken, yukarıda da bahsettiğim gibi, salt felsefi tartışmaları anlamamak gerek. Böylesi bir beklenti, meslek elemanlarının birer filozofa dönüşmelerini beklemek kadar gerçek-dışı olabilir. Bunun yerine, salt felsefi olmasa da, belki felsefemi diyebileceğimiz daha alt seviyede tartışmalar, düşünce deneyleri, felsefi olmayan ama toplumsala dair yahut herhangi bir konuya dair düşünsel tartışmalar, sadece kütüphaneciliğin dar sınırları içinde kalmayıp disiplinlerarası yanını da yakalayan çalışmalar daha beklenilebilir şeyler olarak görülebilir. Bu son belirttiğim tarzda çalışmalar literatürde de vardır gerçi; ama ister doğrudan felsefi olsun ister felsefi olmayan düşünsel çalışmalar olsun, her ikisinin de eksikliği, tam da Yılmaz'ın belirttiği düşünsel kötürümlük haline yol açmaktadır. Böyle bir düşünsel kötürümlük hali kendini en fazla yazılan makalelerde, hatta tezlerde, sözde bilimsel çalışmalarda ele vermektedir. Gerçekten de, söz gelimi, bir konu üzerine yazılmış bir makale okunmaya çalışıldığında, çoğunlukla her paragrafın bir alıntı yahut aktarmadan oluştuğunu, yazarın kendi öz düşüncesinin nerede başlayıp nerede bittiğinin hiç belli olmadığını ve enine boyuna incelendiğinde, yazarına ait neredeyse hiçbir özgün fikri barındırmadığını görebilmekteyiz. Bu son derece düşündürücüdür ve diğer disiplinlerde olduğu kadar kütüphanecilik disiplini için de geçerlidir. Ünlü Alman filozofu Schopenhauer (2011, s. 80), böylesi yazıların mümkün olduğunca çok az okunması gerektiğini yazmaktadır. Böylesi çalışmalara imza atan yazarların malzemelerini doğrudan başka kitaplardan aldıklarını ve geliştirme yahut değiştirme şöyle dursun doğrudan yazıya aktardıklarını, dolayısıyla gerçekte onların ne düşündüklerini anlamamanın beyhude bir çaba olduğunu söylemektedir. Günümüzdeki pek çok makale ve tez tam olarak böyle bir anlayışla, kesyap biçiminde yazılmaktadır. Tıpkı Schopenhauer gibi ben de bu gibi yazıların bilimsellik açısından değerlendirildiğinde, fazla itibar edilmemesi gereken türden yazılar olduklarını düşünüyorum. Fakat alıntı yahut aktarma yapmanın, zorunlu olarak olumsuz çağrışımlarda bulunması da gerekmez; bir ayırım yapılması gerekmektedir. Alıntılar veya aktarmalar, yazarın kendi fikirlerini desteklemek için yahut başkalarını eleştirmek için yararlandığı bir yöntem olabilir ve bu pekâlâ olağandır, eleştirilecek bir yanı yoktur. Diğer türünde ise, alıntılar ve aktarmalar, yazarın özgün fikirsizliğini (her ne kadar böyle bir şey asla amaçlanmasa da) açığa vuran bir işlevle yüklenmektedir. Eleştirilen nokta burasıdır. Çok daha düşündürücü olan ise, pek çok "bilimsel" derginin de adeta bu anlayışı zorunlu kılmışçasına, kabul edecekleri yazıların kaynakçasını incelemeleri, kendini alanında ispatlamış düşünürlerden ya da yazarlardan yararlanılmış olmasını yetkinlik kıstası olarak görmeleri, bunun yanında ve buna ek olarak, yararlanılan kaynakların mümkün olduğunca kabarık olmasını arzulamaları, fakat, üstü örtük bir şekilde de olsa yazarın kendi özgün fikirlerini küçümseme eğiliminde olmalarıdır. Bu son derece düşündürücü ve rahatsız edici bir durumdur. Böyle olunca önümüze sürekli temcit pilavı sürülmekte, zaten söylenmiş şeyler bir derleme haline getirilip yayımlanmaktadır/yayınlanmaktadır, ancak bu şekilde itibar görülebilmektedir. Böylesi çalışmaların, alanımızla ilgili olarak, sadece teknik boyutu ön planda tutan yazılarda görüldüğünü söylemek kolaya kaçmak olacaktır gerçi; ama bu tarz çalışmaların teknik boyut üzerinde duran yazılarda sık sık karşımıza çıktığı da sanırım doğrudur. Çünkü bu tarz yazılar zaten doğrudan verili olanı hiç değiştirmeden aktarma, verili olanın bilgisini verme, daha önce söylenenleri bir araya getirme olduğunun yanında, bundan bağımsız olmayarak ve aslında mantıkî bir sonucu olarak, düşünsel faaliyeti de pek gerektirmemektedir. Oysa, tersi bir durum olarak, düşünsel faaliyetin en güzel örnekleri, bana kalırsa, verili olanın dışında olanı görmeye çalışıp, hatta verili olanı bilinçli olarak göz ardı ederek, buradan üretimde bulunan yazılarda görülebilmektedir. Gerçi, böyle bir düşünsellik için, verili olanın ötesini görmek şartı yoktur; verili olan mevcut durumu yorumlamak, eleştirmek yahut başka içerimleri olabileceğini öne

sürerek değişik bir açıdan bakabilmek de, pekala, düşünsel çabamızda bize yol gösterecektir.

Verili olanın dışında dediğimizde, bundan şunu anlamak mümkündür: Verili olmadığına göre, yani şu an olmayan şeyler üzerinde durulacağına göre, soyut şeyler üzerinde tartışmak, başka deyişle düşünce deneyleri yapmak! Düşünce deneyleri nitelmesini ve bunun vermek istediği anlamı fazlasıyla önemsiyorum. Uygulamaya dönük düşünce deneyleri de önemlidir gerçi; bunu yadsımak gerçekçi olmaz. Ama daha bir anlam taşıyabilmesi için, yazı boyunca da bahsetmeye çalıştığım üzere, düşünce deneylerinin kendilerini kılıfsal olandan koparabilmeleri yerinde olacaktır. Düşünce deneyleri ister basit olsun ister yetkinleşmiş olsun, düşünselliği önplanda tutacağı için büyük önem taşımaktadır. Burada asıl önemsedğim ise söz konusu düşünce deneylerinin verili olanın ötesini görmeye yardımcı olmasıdır, yaratıcılığımızı kışkırtmasıdır, düşünmeyi adeta zorlamasıdır. Kılıfsal olmayan, fakat verili olan toplumsallıkla, durumlarla, şeylerle ilgili düşünce deneyleri de bir şeydir ve önemlidir; ama verili olmayanın ötesini düşünmeye çalışmak bambaşkadır ve asıl önemli olan da, öznel bir yaklaşımla da olsa, budur.

Yazı bu noktaya gelmişken, hem bu ana dek söylenenleri daha bir açık-seçik ortaya koyabilmek hem de yazıyı bir nebze de olsa daha ilginç hale getirebilmek için, gelin iki tane kısa da olsa birer düşünce deneyi yapalım. Bu iki düşünce deneyinden biri mevcut duruma farklı bir perspektiften baksın, diğeri de mevcut olmayanı düşsel olarak yaratsın, kurgulasın ya da üzerinde bazı şeyler söylemeye çalışsın.

Birinci olarak; örneğin, alanımızla da doğrudan ilgili olan e-yayıncılığın bunca gelişip serpilmesini ve bu arada basılı derme sahipliği anlamında geleneksel kütüphanelerin önemlerinin giderek azalmasını, teknolojinin dizginlenemez ve müdahale edilemez gelişim seyrinin bir sonucu olarak mı, yani bütünüyle teknolojinin kendisinin belirleyici olduğu bir sürecin sonucu olarak mı görmeliyiz, yoksa sanattan edebiyata, edebiyata bilime değin uzanan geniş yelpazede varlığını hissettiren postmodern söylemle ilişkili olduğunu düşünebilir miyiz? Bu konu başlı başına geniş bir çalışmayı hak etse de, burada kısaca bahsetmek ve geliştirilmesini daha sonraya bırakmakta herhangi bir sakınca görmüyorum. Ben, postmodernizm söylemi ile kendini özellikle e-kitaplarda dışa vuran genel anlamda e-yayıncılığın ilişkili olduklarına inanıyorum. Böyle bir inanış, spekülasyonu da içeriyor; bununla birlikte, dikkate alınacak kadar da önemli olduğunu söyleyebiliriz. Postmodernizmi ele aldığı çalışmasında Eagleton (2011, ss. 9-10), 'Aydınlanma'nın normlarına bir karşı duruştan doğan postmodernizmin görme tarzının, kimilerine göre maddi koşullarının olduğunu, bu maddi koşulların da Batı kapitalizminin yeni bir biçimini doğuran; hizmet, finans ve *enformasyon* sanayilerinin geleneksel imalat sanayilerine üstünlüğünü de içeren tüketimcilik, teknoloji ve kültür sanayisi alanında açığa çıkan tarihsel bir değişikliğe dayandığını belirtmektedir. Tarihsel değişiklik dediğimizde iletişim kuramcısı Neil Postman'ın da, başka ifadelerle, ama benzer vurgularda bulunduğu dikkati çekmektedir. Postman (2010), postmodernizm terimini kullanmıyor; ama basılı söze dayalı bir epistemolojinin gerileyişiyle birlikte televizyona dayalı bir epistemolojinin yükselişinin, 18. ve 19. Yüzyıllarda baskın olan Tipografi/Yorum Çağı'nı sonlandırıp, 20. Yüzyılda Televizyon/Gösteri Çağı'nı başlattığını söyleyerek, aslında postmodernizmi imlemektedir. Çağlar arasındaki bu değişiklikle; basılı söze dayalı bütünlüklü, ciddi, tutarlı, sürekli ve akılcı kamusal söylem, yerini, geçici, görsel algıyı ön planda tutan, bilgilenmenin anlamını yapı-bozumuna uğratarak dezenformasyon denebilecek enformasyon tipini yaratan ve böylece bağlamsızlaşan enformasyon dayalı bir kamusal söyleme bırakmıştır. Bu söylenenleri e-kitaplara tahvil etmek ve e-kitaplara bir de böyle bakmak, son derece ilginç olacaktır. Postmodernizm üzerine kesinleşmiş ortak tanımlar yoksa da, onu karakterize eden en önemli özelliklerin, Aydınlanma'nın değerlerini sorgulayarak, bütünsellik algımızı tahrip etmesi, hatta yok etmesi, gündelik hayatımızı fragmanlaştırması, bağlamsız durumlar içinde anlık ve geçici duygulanımlar halinde, daha fazla bireycileşmiş bir şekilde yaşam tarzımızı biçimlendirmemizi öğütlemesidir. Elektronik kitaplar tam da bu söyleme denk düşüyor gibi. Postman (2010)'ın dile getirdiği ve üst-belirleyicinin televizyon olduğu Gösteri Çağı, postmodernizm söyleminin egemen olduğu ve bu söylem içinde e-kitapların da yer edindiği bir çağdır. Dolayısıyla Gösteri Çağı ya da postmodern söylem için ifade edilenler e-kitaplar için de geçerlidir. Gerçekten de e-kitaplar ile kitaplar; bütünselliğinden koparılabilir ve parçalara bölünebilir hale gelmiştir. Ne de olsa internetten yahut veritabanlarından erişebildiğimiz kitabın sadece ilgimizi çeken bölümünü veya sayfasını indirebilmemiz artık mümkündür. Hatta daha uç örneklerde, tek bir cümle dahi indirilebilmektedir. Oysa basılı kitap, tersine,

sürekliliği ve bütünselliği temsil etmektedir. Bunlarsa postmodern söylem içinde dıştalanmış, kabul görmeyen şeylerdir. Burada diğer bir ilginç nokta da, geleneksel ve modern olan bugünkü anlamdaki, bilhassa halk kütüphanelerinin ortaya çıkışında Aydınlanma'nın belirleyici bir güç olduğu ile postmodern söylemin Aydınlanma karşıtı bir konum alması arasındaki olası ilişkidir. E-yayıcılıkla birlikte basılı derme sahipliği anlamında geleneksel kütüphanelerin yok olacağı söyleniyor gelecekte. Geleneksel kütüphanelerin yok olmaya başladığı veya varsayıldığı bir süreçle at başı giden; akılcılıktan uzaklaşma, tutarsızlık ve bağlamsızlıkta kendini açığa vuran Bilgi Toplumu söylemlerinin gerçekte boş birer söylemden ibaret oldukları görüldüğüne göre, gelecekte, basılı kitaplara belki de hiç gereksinimin olmayabileceği gibi, herhangi bir bilgiye de gerçekten gereksinimin duyulmayacağı Huxley'ci bir topluma varabilir miyiz? ayrı bir tartışma konusu; fakat ben, e-yayıcılığın postmodern söylemle uyumlu olduğunu, dolayısıyla da Aydınlanma'nın ürünlerinden biri olan geleneksel kütüphanelere bir saldırı olduğuna inanıyor gibi görünmekteyim. Bunun planlanan ve plan doğrultusunda uygulanan bir şey olduğunu belki söyleyemeyiz. Bununla birlikte neden-sonuç ilişkisi bağlamında böyle olmak zorunda olduğunu söyleyebiliriz. Tabii basılı kitapların yerini giderek daha fazla e-kitaplar alırken, bu, "hayatımızın kolaylaştırıldığı" argümanı ile birlikte yapılıyor. Teknolojik determinist algının bunca yoğun olduğu bir dönemde, hayatımızın kolaylaşmasının ille de "iyi" olmak zorunda olmadığını görmek o kadar da kolay olmasa gerek. Geleneksel kütüphaneler, birer toplanma ve sosyalleşme yerleri olmaları ölçüsünde, bireyciliğe değil bireyselliği (aynı zamanda toplumsallaşmaya) hizmet ederken, e-kitaplar ve e-yayıcılık, kişinin kendi kabuğuna çekilmesini, evden bile dışarı çıkmasını gerektirmemesi ölçüsünde bireyciliği güçlendiriyor. Bu da, postmodernizmin parçaları bütünden daha önemli gören, atomize edici bakış açısına uygun düşmektedir. O halde e-kitaplara bir de böyle bakamaz mıyız, salt teknolojik boyutundan ve kütüphanede göreceği teknik işlemlerden bağımsız olarak? Böyle bir bakış açısı bize oldukça verimli olabilecek bir düşünsel etkinlik alanı açabilirdi, pekâlâ.

İkinci olarak da, yazının dar sınırları içerisinde doyurucu olamayacağının farkında olmakla beraber, yine de, somut gerçeklikte yer almayan, geleceğe dair tasarımlar içeren bir düşünsel deney yapmak istiyorum. Sosyal ve politik felsefe alanında çalışmaları olan ve aynı zamanda bir akademisyen olan Silier (2010, ss. 159-160) geçenlerde okuduğum kitabının kadınların özgürleşmesi sorunsalını ele aldığı bölümünde, "Kadınların özgürleştiği bir dünyada erkeklerin de (bugünkü güçlerini kaybedince) tam anlamıyla özgürleşebileceği" tezini ete kemiğe büründürmek için, tıpkı benim yaptığım gibi, bir düşünce deneyi yapıyor ve çok kısa da olsa yeni bir toplumdaki, aslında bir nevi ütopyasından bahsediyor. Önce bireylerin çalışma biçiminden ve devletin temel görevlerinden bahsettikten sonra, böyle bir toplumda ihtiyaç duyulacak meslekleri sıralıyor ve bu mesleklerin içine kütüphaneciliği de katıyor! Kütüphanelerin ve kütüphaneciliğin neredeyse yok hükmünde sayıldığı bir ülkede, böyle değilse, gelecekte kütüphanelerin yok olacağını iddia edildiği günümüzde, birisinin, üstelik kütüphaneci olmayan birisinin çıkıp da "gelecek özgür bir dünyada" kütüphaneciliği en önemli mesleklerden biri sayması olağanüstü bir şey değil de nedir? İlk başta gerçekten de olağanüstü gibi görünse de, aslında yukarıda kütüphanelerin bahsetmeye çalıştığım gizil-güçleri düşünüldüğünde hiç de şaşırtıcı değildir. Kütüphaneler, bugün dahi, geleceğin eşit, özgür ve insancıl toplumunu nüvelerini içinde barındırmaktadır. Mesele, zaten var olan bu gizil-güçlerin, geleceğin toplumu kurmada nasıl bir işlevle yüklenebileceğinin tartışılmasıdır. Bu zihin açıcı düşünce deneyi bir karnada dururken, biz de kendi düşünce deneyimize eğilelim: 15.-16. yüzyıllarda yaşayıp, dönemin en önemli hümanistlerinden biri olan ve gerek çağdaşlarını gerekse de kendinden sonra gelenleri derinden etkileyen Thomas More'un ardında bıraktığı en değerli şeylerden biri, hiç şüphesiz, *Utopia* isimli kitabıdır. Bu kitapta More (1997), gelecekteki bir toplumu tasvir etmiş ve böyle bir toplumun temelini de ortak mülkiyet olarak belirlemiştir. Kitapta bir solukta okunacak çokça tasavvur vardır; ama ben asıl ilgimi, halk kütüphaneleri ile de ilişkilendirecek olduğum, pazar yeri betimlemesi üzerinde odaklayacağım. More (1997, ss. 81-82)'un *Utopia*'sında, her şehir dört eşit bölgeye ya da mahalleye ayrılıyor ve her mahallenin ortasına da, içinde her çeşit eşya bulunan bir pazar yeri kuruluyor. Bu pazar yerlerine bitişik, bir de meyve, sebze, balık ve et gibi yiyeceklerin bulunduğu pazar yeri kuruluyor. Bu pazar yerlerinde, kişilerin ihtiyaçları olabilecek şeyler, hepsi bol olacak şekilde, ambarlarda yahut depolarda biriktirilir ve istiflenir; böylece aile reisleri yahut aile büyükleri olan kişiler ihtiyaçları olanları, hiçbir

ücret ödemedi alır, götürür. Tamamıyla ortak mülkiyet anlayışının geçerli olduğunu söylemek bile gereksizdir. Ben buradaki pazar yerlerini halk kütüphanelerine, depolardaki yahut ambarlardaki her türlü ihtiyaç nesnesini de raflardaki kitaplara benzetiyorum. Kişi, belli yerlerde açılan kütüphanelere gidebilir ve ihtiyacı olan kitabı hiçbir bedel ödemedi ödünç alabilir. Günümüzdeki uygulama böyledir. Buradaki en önemli ayırım, kütüphane söz konusu olduğunda ödünç alınan kitabın geri getirilmesi zorunluluğudur; ama bu görünüşte olduğu denli büyük bir ayırım değildir yine de. *Utopia*'da da, yenilecek türden nesnelere dışında kalan (ki bundan başkası olamaz zaten) diğer nesnelere, sadece onları edinen kişilerin mülkiyeti değildir, gerçekte herkesin malıdır yine de ve her an, başkaları tarafından da kullanılabilir. Dolayısıyla sadece ödünç alınmışlardır, diyebiliriz, tıpkı kütüphanelerdeki gibi. Doğallıkla var olan bazı ayırımların ötesindeki bu benzerlik, bence oldukça çarpıcıdır. Aslında, More'un bahsetmediği, ama mantıksal olarak çıkarsayabileceğimiz başka bir benzerlik de, depolarda ve ambarlarda toplanan nesnelere, herkesin kolayca ulaşabilmesini/bulabilmesini temin edebilmek adına sınıflandırıldığı ve buna bağlı olarak, bu sınıflamayı yapan birilerinin olması gerektiğidir, tıpkı kütüphanelerdeki sınıflama ve sınıflamayı yapan kütüphaneciler gibi. Dolayısıyla, biraz da keyif almak adına, More'un ihtiyaç nesnelere, yani somut olarak kullanılabilir yahut tüketilebilecek şeyler üzerine kurguladığı ve ortaklaşmacılığa dayanan pazar kurumlarının günümüzdeki karşılığı – elbette başka alanlardan başka karşılıklar da bulunabilir ama – soyut bir ihtiyaç, yani bilgi ihtiyacını gidermeleri anlamında ve yine aynı şekilde ortaklaşmacılığa dayanan halk kütüphaneleridir, denemez mi? Eğer öyleyse, demek ki kütüphaneleri, tıpkı Silier (2010, s. 160) gibi, geleceğin daha insancıl toplumunun en önemli kurumlarından biri olarak görmemiz şimdiden mümkündür. Örneğin ben de, More'un pazar yerlerinden hareketle, gelecekteki bir toplumda ve o toplumun kuşkusuz planlı kentlerinde, her yaşam biriminde bir kütüphane olmasını tasavvur ediyorum. Her yaşam birimi dediğimde, bundan mahalleyi anlayabileceğimiz gibi, aslında her caddeyi de anlayabiliriz. Tabii böyle düşünebilmek için, ilk şehir planlamacısı sayılan Miletoslu Hippodamus'un, Antik Dönemde tasarladığı, daha sonra Etrüksler ve Romalılar tarafından da kullanılan ızgara planı (Sennett, 2011, s. 93) olarak isimlendirilen tarzda şehir planını göz önüne almamız gerekmektedir. Geometrik olarak kare ve dikdörtgenlerden oluşup, birbirine paralel ve birbirini kesen caddelerden oluşan böyle bir şehir planında, her cadde üzerinde yer alan kütüphaneler, orada yaşayan nüfusa göre derme büyüklüğüne sahip olacak ve tam olarak caddenin iki ucu arasındaki orta noktada yer alacak. Her bir kütüphaneyi birbirine bağlayan, yer altı veya yer üstü kısa yollar da düşünülebilir. Her kütüphanenin bahçesinde, kullanıcılar için hazır bulundurulmuş sepetli bisikletler, kütüphaneler arasındaki geçişi hızlandırabilecektir. Böyle bir toplumdaki demokrasi anlayışı, bugünkü liberal/biçimsel demokrasi anlayışından büyük oranda farklı olarak doğrudan demokrasi uygulamasına yakın katılımcı bir demokrasi anlayışı olacağından, bireylerin “bilgilendirilme” gereksinimleri en temel konulardan biri olacaktır. Özellikle yerel gündemlerin belirlenmesinde ve tartışılmasında ihtiyaç duyulan “bilgi”, o yerelliğe hitap eden kütüphanelerde çalışan kütüphaneciler tarafından sürekli olarak derleneceklerdir ve yerel meclislere katılacak her bir kişi için kullanılabilir hale getirilecektir. Kütüphanecilerin böyle bir yetkinlikte olabilmeleri için de, alacakları eğitim bütünü değiştirilecek; sadece kütüphanecilikle ilgili değil, farklı alanlara ait dersler de belirli seviyelere kadar okutulacaktır. Bu anlayışlarla oluşturulan kütüphaneler, böylece, her caddede olmalarından kaynaklı olarak sayıları da oldukça fazla olacağından, yerel meclislere katılmaktan bağımsız olarak, kişinin aradığı bir kitabı bulamaması pek olası olmayacaktır ve hem de zaman kaybı yaşanmayacaktır. Ayrıca, basılı kitaplardan vazgeçilmeksizin, teknolojinin imkânları kullanarak, arandığı halde yine de bulunamayan kitap, kullanıcının isteği üzerine, kısa sürede basılabilecek ve kişinin kullanımına hazır hale gelebilecektir. Çünkü böyle bir toplumda, telif hakları kavramı çoktan sönmüş olacak, her şey, ortak mülkiyet için üretilmiş olacaktır. Zaman kaybı ve kitabı bulma gibi mefhumları düşündüğümüzde, bunun, günümüzde dahi, e-kitaplarla birlikte ortadan kalktığı itirazı gelebilir hemen. Bu görünüşte doğru olmakla beraber, özellikle kitaplara erişimin zamana karşı verilen bir mücadeleye dönüşmesi, aslında, kapitalist toplumların zaman planlamasının ne denli ussallıktan uzak olduğunu göstermektedir. Çalışma saatleri, bugünkü gibi, insanın özsel değerlerini açığa çıkartabileceği en değerli zamanlarını çalmamış olsaydı, kişilerin, örneğin kütüphaneye gitmeye vakit bulamamaları söz konusu olmazdı; fakat bu ayrı bir konudur. Belki başka bir çalışmada ele alınabilir. Benim asıl

vereceğim cevap; basılı kitabın kendisinde akılcılığı, bütünselliği ve ciddiliği cisimleştirmesinden dolayı, bahsettiğim toplumun tam da böyle ilkeleri benimsemesi gerektiğini düşündüğüm ve bu sebeple, basılı derme sahipliği anlamında kütüphanelerin varlığını ısrarla vurguladığım ve düşüce deneyini de bunun üzerine kurguladığımdır. Nasıl ki Utopia’da, tüm üretilenler pazarlarda biriktirilip isteyenlere ücretsiz dağıtılabiliyorsa, üretilen tüm bilgiler de, kütüphanelerde toplanacak ve isteyenlere karşılıksız olarak ulaştırılacaktır.

Bu çok kısa tartışmaya açık iki düşünce deneyinden sonra, düşünsel boyutun bu denli arka planda bırakılmasının ve hatta uç örneklerde hiç dikkate alınmamasının neyle ilişkili olabileceğine dair bazı şeyler söyleyerek yazının bitirilebileceği kanaatindeyim. Böyle bir soruya verilecek cevap, aslında sosyo-politik içerimleri de olan, birçok parametrenin dâhil olduğu açıklamalar dizisini ortaya çıkaracak kadar karmaşıktır. Çünkü konu salt kütüphaneciliğe özgü değildir; genel anlamda birçok (en azından kılıfsal ile teorik boyutları bir arada olan disiplinler söz konusu olduğunda) disiplin için geçerlidir. 80lerle başlayıp 90lı yıllarda büsbütün hızlanıp günümüzde de devam eden süreç, Aydınlanma ile ortaya çıkan akılcılığın adeta bir reddidir. Bu süreç içinde büyük bir ivme ile genişleyen teknolojinin belirlenimciliği de, insanları giderek düşünmekten uzaklaştırmış, edilgen bir şekilde, ussal ve nereden geldiği açık seçik olmayan emirleri uygulayan birer araçlara/robotlara dönüştürmüştür. Aydınlanma’nın beşiği Avrupa’da adeta salgın bir hastalığa dönüşen bu durum, bizde de 1980 askeri darbesi ile canlanmış, 90lardaki liberal ekonomik saldırılarla da pekişmiştir. Özellikle 1980 askeri darbesinin bir ürünü olarak ortaya çıkan YÖK, üniversiteler üzerinde bir baskı aygıtına dönüşerek, akademideki yönelimi, bilimsel üretimden, piyasa ekonomisine hizmet amaçlı proje üretimlerine çevirmiş, artık üniversiteler, günümüzdeki yoğunlaştırılmış baskılar altında hepten piyasa belirlenimli kurumlar haline dönüşmüşlerdir. Piyasa mekanizmasına cevap vermeyen bilimsel çalışmalara bütçe tahsis etmek giderek zorlaşırken ticari şirketlerle iş-birliklerine, projelere, AR-GE çalışmalarına, teknopark gibi yapılara büyük yatırımlar yapılmakta ve desteklenmektedir. Böyle bir akademik ortamda öğrenciler, piyasanın ihtiyaçları doğrultusunda biçimlenmekte ve öyle mezun olmaktadır. Bu, dediğim gibi, sosyo-politik içerimli ve çok parametrelili bir konudur. Burada hepsini ele almak ne mümkündür ne de bunun için kendimi yetkin görüyorum. Bu sebeple, daha iyi bildiğim şeyler üzerine, yani kütüphanecilik disiplinine meslek elemanı yahut akademisyen yetiştiren Bilgi ve Belge Yönetimi bölümü üzerine bazı şeyler söylemeyi daha uygun buluyorum. Anlaşılacağı üzere, alanımızda sıkıntısını duyduğumuz (ya da hiç umursamadığımız) teknik boyutun bu denli yüceltilip, düşünsel boyutun asgariden bile az bir seviyede kalmasını, üniversitelerdeki eğitim-öğretim süreciyle doğrudan ilişkilendiriyorum. Bugünkü adıyla Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerinde verilen/gösterilen derslerin, düşünsel boyutu destekleyecek, onu cesaretlendirecek nitelikte olmaktan uzak olduğunu söyleyebilmemiz için elimizde birçok, deneyime dayalı, sebep vardır. Üniversitelerde genel anlamdaki düşünsel kötürümleşme kaçınılmaz olarak kütüphanecilik bölümlerini de etkilemektedir; ama galiba Bilgi ve Belge Yönetimi bölümleri bunu hepten abartmaktadırlar. Yapılan en büyük yanlışlardan birinin, teknolojiye bağlı teknik boyutun neredeyse disiplinin tek gerçekliği olduğu yanlışına kapılmaktır. Pek çok zaman disiplinin iki boyutlu olduğu dikkate bile alınmamaktadır. Belki de Keseroğlu’nun (2010, s. 700) ifade ettiği gibi disiplinin bilgisini açık-seçik ortaya koymadığımız için, iki boyuttan sadece daha görünür ve somut olanı dikkate alıyoruz yahut da disiplinin bilgisini, sadece araç olması gereken teknolojiye indirgiyoruz. Mesleğin olması gerektiği gibi işlevini yerine getirebilmesi için teknolojinin, dolayısıyla teknik boyutun yadsınamaz önemini olduğu ve ders programlarında teknik boyutun ele alındığı derslerin mutlaka olması gerektiği doğrudur. İtiraz edilen nokta, bunu tek gerçeklik olmasına adeta sarsılmaz bir inanç duyulmasıdır. Eğer bu tek gerçeklik olsaydı, bölümleri kapatmamamız için de geçerli sebeplerimiz kalmazdı – makineler de bu işi yapabilir bir bakıma! Bölüm ders programlarında öğrencilerin tartışmalarını, neden-sonuç ilişkisi kurabilmelerini, sorgulayabilmelerini sağlayacak, bunu destekleyecek içerikte dersler ya yetersizdir ya da zaten hiç yoktur. Derslerin içerikleri büyük bir ağırlıkla, kütüphanelerin iç işleyişinin mekanik bir titizlikle nasıl yerine getirileceğine dair, doğrudan uygulamaya yöneliktir. Kütüphanelerin toplumdaki (tanımlar anlamında değil) yerinin ne ifade ettiği, kütüphanecilik mesleğinin basitçe bilgiyi aktarmanın ötesinde ne gibi felsefi içeriklere sahip olduğu, topluma hizmet etmenin gerçekte ne olduğu, kütüphanelerin ne gibi gizil güçleri içinde barındırdıklarının yanında, genel anlamda, toplumsal olana ilgiyi arttıracak

tartışma ortamı sağlayan dersler, teknik bilgileri sadece aktaran (anlatan bile değil) derslerin yanında yok hükmündedir. Bölümlerde gerçekleşeni bir benzetme yaparak anlatmaya çalışırsak, kurulup bırakılan tarzda oyuncakların bize yardımcı olacaklarını sanıyorum. Kurulup bırakılan oyuncaklar, önceden tasarlanan mekanik hareketler dışında başka bir harekette bulunamazlar. Böyle bir harekette bulunmaları ya bir üretim hatasıdır ya da bir bozukluğa işaretidir. Kuşkusuz böyle bir oyuncaktan, eğer Lewis Carroll gibi bir hayal dünyasına sahip değilsek, düşünmesini de beklemeyiz. Bölümden mezun olan öğrenciler, tıpkı oyuncaklar gibi, belli başlı mekanik hareketleri (iç işleyişin gerektirdiği hareketleri) gerçekleştirmeleri için teknik bilgi ile programlanmakta ve mesleğe de ancak bundan sonra atılmaktadır. Mekanik hareketleri yapmak ise düşünceyi ne ölçüde gereksinebilir? Düşünceyi gereksiz kılacak şekilde belli başlı kalıplar çıkarılmış, yönergeler hazırlanmıştır. Meslek elemanlarına düşen sadece yapmaktır. Böyle olunca; e-kitaplar, veritabanları, dijitalleştirme, e-arşivler ve bunlar gibi teknoloji belirlenimli iç işleyiş unsurlarını hizmete sunmayı iyi beceririz de, bunun niçin'ini, nasıl'ını, sonucunu bir türlü düşünmeyiz. Hizmet vermeyi, basitçe bilginin bir kişiye ulaştırılması olarak görüp bunu yerine getirip tatmin oluruz da, bilgiyi ulaştıran kütüphanelerin bu işlevi gerçekleştirirken ne gibi kuramsal öncüllere dayandığını düşünmeyiz. Bilgi ulaştırma işini pekâlâ makinelerde yapabiliyor olduğu halde, buna rağmen yine de insan-kütüphanecinin kilit noktada durması bile başlı başına düşünsel boyuta kapı açarken, biz bununla bile ilgilenmeyiz. Bu mantıksal bir sonuçtur: Teknolojinin bu kadar belirlenimi altına giren bir meslek ve aynı anlayışta olan bölümlerimiz, başka türlüünü yapamazdı! Eşyanın doğası bunu gerektirir. Kötürümleşmiş beyinlerin teknik boyutun ötesini görmesi, imkansız değilse, çok zordur: Meslek elemanları tek boyutlu düşünmeyi belki kolaylarına geldiğinden, belki başka türlüünü yapamayacaklarından, benimsemişlerdir. Bu son derece düşündürücüdür.

Bu yazı başta da ifade edildiği üzere, bir sorunu tespit edip, o sorunla ilgili çözümler geliştirip bir sonuca varan tarzdaki yazılardan farklı olarak, herhangi bir öneri getirmiyor ve bir sonuca da varmıyor. Amacı sadece tartışmak olan bu yazı, eğer okuyacak olurlarsa, okuyacakları düşünmeye davet etmektedir. Söylenenlerin pekâlâ itiraz edilebilir olduğunu bildiğinden, ki tartışmak gayesi taşıması da ancak böyle mümkün olabilirdi, herhangi bir iddiası da yoktur. Sadece şunu söylemektedir: İşimizi iyi yapalım, gerekli teknolojiyi uygulayalım; ama düşünelim de! Varsın kılıfsal olandan bağımsız olsun ve pragmatik bir işlevi olmasın, hatta kimsenin işine de yaramasın! Kendinde bir amaç olarak düşünmek! İşte sorunun özü budur; çünkü eksik olan tam da budur!

Kaynakça

- Alkan, N. (2010). Kütüphanecinin felsefi düşünme eyleminin önemi ve etkileri. *Türk Kütüphaneciliği*, 24 (4), 596-643.
- Çakın, İ. (1982). Kütüphanecilikte felsefi yaklaşım. *Türk Kütüphaneciliği*, 31(4), 155-157.
- Eagleton, T. (2011). *Postmodernizmin yanılısamları*. (M. Küçük, Çev.). 2.bs. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fromm, E. (1982). *Sağlıklı toplum*. (Y. Salman ve Z. Tanrısever, Çev.). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Keseroğlu, H. S. (2010). Bilginin bilgisi: Kütüphane ve bilgibilim kuramı sorunsalı. *Türk Kütüphaneciliği*, 24(4), 685-704.
- More, T. (1997). *Utopia*. (S. Eyuboğlu ve V. Günyol, Çev.). 5.bs. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Postman, N. (2010). *Televizyon: Öldüren eğlence, gösteri çağında kamusal söylem*. (O. Akınhay, Çev.). 3.bs. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Schopenhauer, A. (2011). *Okumak, yazmak ve yaşamak üzerine*. (A. Aydoğan, Çev.). 3.bs. İstanbul: Say Yayınları.
- Sennett, R. (2011). *Ten ve taş: Batı uygarlığında beden ve şehir*. (T. Birkan, Çev.). 4.bs. İstanbul: Metis Yayınları.
- Silier, Y. (2010). *Oburluk çağı: Felsefe ve politik-psikoloji denemeleri*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Soysal, Ö. (2005). Tanımadığımız kütüphane/ci/ler. *Türk Kütüphaneciliği*, 19(2), 227-230.
- Toplu, M. (2010). Kil tabletlerden elektronik yayıncılığa kütüphanecilik felsefesinin gelişimi ve dönüşümü. *Türk Kütüphaneciliği*, 24(4), 644-684.
- Yılmaz, E. (1998). Lütfen felsefe yapın. *Türk Kütüphaneciliği*, 12(4), 347-348.